

УДК 338.432.001

І.І. ЄФРЕМОВА, канд. юрид. наук, доц.,
Білоцерківський національний аграрний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Ключові слова: зростання агропромислового виробництва, правове регулювання інноваційної діяльності, інноваційне законодавство

Аграрне виробництво має досить велике значення для суспільства не лише з економічної точки зору, але й з соціальної значимості даної галузі для забезпечення життєдіяльності населення країни. Галузь агропромислового виробництва є незамінним виробником продуктів харчування і сировини для промисловості, крім того, завдяки агропромислому виробництву організовується певна кількість робочих місць. Ця галузь має можливість розвиватись спираючись, в основному, на досягненнях науково-технічного прогресу, а саме на результати досягнень науки, і відповідно, до стану її сучасного розвитку завдяки прискоренню інноваційної діяльності.

Аграрне виробництво вже досить тривалий час знаходиться в стані реформування – протягом останніх років із постійним становленням законів ринкової економіки пріоритетними стають завдання забезпечення її відтворювального інноваційного циклу на новій технологічній основі. Оскільки, як зазначалось, аграрне виробництво має достатньо велике соціальне значення, забезпечення цієї соціальної спрямованості спонукає направляти подальше реформування галузі до відтворювального циклу з максимально ефективним використанням інноваційного потенціалу країни, і також внутрішніх її ресурсів.

Як зазначає З. Кучерява [1], розвиток національної економіки після її виходу з багаторічного глибокого кризового стану має завдання забезпечити її відтворювальний інноваційний цикл на новій технологічній основі в умовах ринкової економіки. Утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки, а так і її складової – агропромислового виробництва, забезпечить достойну конкурентоспроможність та вихід на траєкторію сталого розвитку.

Крім того, в аналітичній доповіді [2] визначено наступна теза: «на сьогоднішній день, в сучасному світі відбувається переоцінка основних цінностей. Від економічної спрямованості суспільство переходить до інноваційної, від нагромадження матеріального багатства як основи особистого добробуту – до нагромадження інформації як основи суспільного прогресу. Не так володіння матеріальними благами, як володіння інформацією та інтелектуальним потенціалом визначають місце людини в сучасному суспільстві. Інвестиції в людський капітал і формування на цій основі інтелектуального капіталу суспільства перетворюються на пріоритетний загальнонаціональний інтерес.

Інноваційний тип економічного розвитку дедалі більше стає тим фундаментом, який визначає економічну міць країни та її перспективи на світовому ринку».

Отже, перехід держави до інноваційної моделі розвитку різних напрямів національної економіки став пріоритетним напрямком державної політики. Реалізувати інноваційний підхід до подальшого розвитку агропромислового виробництва можливо лише, насамперед, шляхом встановлення ефективного законодавства в сфері інновацій.

Питанням інноваційного розвитку вже тривалий час приділяється пильна увага науковців. Так, певні дослідження здійснювались вітчизняними вченими І.О. Белкіним, П.Р. Гайдучьким, Н.П. Гончаровою, Н.П. Домбровським, Т.М. Кулініч, О.П. Орлюк, М.М. Шевченко. Однак, залишається ще багато питань щодо ефективності та

повноти нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності в АПВ. Тому метою статті є визначення законодавчих та інших нормативно-правових актів, які регламентують пріоритетні напрями та принципи державної науково-технічної політики в сфері аграрного виробництва, механізми прискореного інноваційного розвитку, орієнтири структурного формування науково-технологічного потенціалу та ресурсного забезпечення агропромислового виробництва.

Сучасна нормативно-правова база України (Закони, Укази Президента, підзаконні акти у виді постанов Уряду, наказів та розпоряджень центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів. Провідне місце займають передусім норми Конституції України, Господарського кодексу, а також Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів.

Правове регулювання інноваційної діяльності повинно забезпечити узгодженні координаційні дії і підтримку держави, саме такі завдання виконує інноваційне законодавство в зарубіжних країнах. Але необхідно зазначити, що ефективний вплив держави на інноваційні процеси та міжнародні інноваційні зв'язки повинен здійснюватись не лише на загальнонаціональному рівні, не останню роль для інноваційного розвитку АПВ мають відігравати регіональні нормативні акти. Основні напрями розвитку регіонів та основні засади їх правового регулювання визначається Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 р. в редакції від 01.01.2012 р.

Необхідно зазначити, що Україна має можливості для ефективного впровадження зазначених напрямів інноваційної діяльності в різних напрямках агропромислового виробництва, про що свідчить щорічна Міжнародна агропромислова виставка «Агро». В цій виставці з кожним роком беруть участь все більше підприємств, установ та організацій усіх форм власності, в тому числі багато іноземних компаній зі всього світу.

На виставці постійно демонструються інноваційні технології, такі як: енергозберігаючі технології аграрного виробництва; технології виробництва біопалива, обладнання для виробництва біопалива; сільськогосподарські машини, обладнання та інструменти; розвиток сільських територій та соціальної сфери села; харчова промисловість та продовольча безпека країни; рослинництво, насінництво, у тому числі, овочі та насіння овочевих культур; садівництво, виноградарство; тваринництво, техніка та технології; корми, кормовиробництво, обладнання та сировина; якість продукції; охорона родючості ґрунтів; рибне господарство; ветеринарна медицина; аграрна наука, освіта та дорадництво; інфраструктура аграрного ринку; лісове господарство; інвестиційні проекти в АПВ.

Кожен із зазначених напрямів інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві безумовно регулюється окремими законодавчими та нормативно-правовими актами. Важливим, на нашу думку, є аналіз законодавства з різних напрямів сільськогосподарської діяльності з метою висвітлення основних пріоритетних цілей і завдань різних видів діяльності в аграрному виробництві.

Так, Закон України «Про енергозбереження» здійснює правове регулювання відносин у сфері функціонування енергетичного господарства України, проектування, створення та впровадження наукових та конструкторських розробок, пов'язаних з підвищенням ефективності використання палива та енергії, інформаційного забезпечення народного господарства та населення з проблем енергозбереження, а також у сфері управлін-

ня та контролю за використанням паливно-енергетичних ресурсів.

Інший – Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.1997 р., в редакції від 30.05.2011 р. – можна визначити для порядку застосування до впровадження інноваційних технологій в сфері харчової промисловості та продовольчої безпеки країни. Цей Закон крім іншого визначає й правовий порядок забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, що виробляються, знаходяться в обігу, імпортуються, експортуються. Адже необхідно враховувати, що з розвитком технологічних засобів виробництва безпечність харчових продуктів виступає на перше місце, а застосування інноваційних технологій безумовно повинно забезпечувати пріоритети держави в зазначених напрямках.

Необхідним є визначення Закону України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р., в редакції від 17.07.2011 р., серед завдань щодо інноваційного спрямування за яким можна зазначити правові засади здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду в процесі виробництва і обігу продуктів тваринного, а на агропродовольчих ринках – і рослинного походження, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів, кормів, штамів мікроорганізмів, репродуктивного і патологічного матеріалу та здійснення державного ветеринарно-санітарного нагляду під час обігу засобів ветеринарної медицини та засобів догляду за тваринами та сприяння впровадженню у практику та широкому застосуванню досягнень наукової і практичної ветеринарної медицини.

Серед інших нормативно-правових актів можна назвати Постанову Кабінету Міністрів України від 22.12.2006 р. № 1774 «Про затвердження Програми розвитку виробництва дизельного біопалива». В ній зазначено, що «для гарантованого проведення сільськогосподарських робіт за технологічними нормами щороку необхідно близько 1870 тис. тонн дизельного палива і 620 тис. тонн бензину. Для

виробництва такої кількості пального використовується близько 4,5 млн тонн нафти, що переважно імпортується. У зв'язку з тим, що постійне зростання її вартості призводить до підвищення вартості нафтопродуктів, а отже, і сільськогосподарської продукції, традиційний варіант задоволення потреби сільськогосподарського виробництва за рахунок тільки нафтопродуктів малоперспективний». Саме з метою підвищення рівня екологічної та енергетичної безпеки України, зменшення залежності національної економіки від імпорту нафтопродуктів, забезпечення аграрного сектору економіки та транспортної галузі дизельним біопаливом Програмою розроблено напрями розв'язання таких завдань:

1) створення сировинної бази для виробництва дизельного біопалива, зокрема: розроблення енергозберігаючих технологій вирощування ріпаку; розширення площ вирощування ріпаку, підвищення його врожайності; створення зон концентрованого вирощування ріпаку з метою наближення джерел сировини до місць виробництва дизельного біопалива;

2) створення технічної бази для вирощування, зберігання та переробки ріпаку, зокрема: обґрунтування відбору системи машин та обладнання для технологічних машинних комплексів з вирощування і зберігання ріпаку, виробництва олії (з метою зменшення витрат на виробництво сировини); здійснення комплексу заходів, пов'язаних з модернізацією та адаптацією дизельних двигунів внутрішнього згоряння до роботи з використанням дизельного біопалива;

3) розроблення нормативних документів (зокрема технічних умов) з питань виробництва та використання дизельного біопалива з подальшою підготовкою відповідних державних стандартів.

Такі положення звичайно можна реалізувати саме за допомогою впровадження інноваційних технологій, в результаті реалізації інноваційної політики держави.

Сьогодні чинною є Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158

«Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року». Вона має за мету забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності. В тому числі, шляхом реалізації інноваційної політики держави та впроваджуючи інноваційні проекти в сільській місцевості.

Актуальним також є Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1112-р від 31.10.2011 р. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки на період до 2015 р. В його п.11 ч.4 визначено завдання щодо забезпечення розв'язання пріоритетних завдань аграрної галузі, реалізацію інноваційних проектів, спрямованих на підвищення ефективності та результативності наукового забезпечення розвитку виробництва, зберігання, переробку, реалізацію агропродовольчої продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку, розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості, створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів, особливо земель сільськогосподарського призначення.

Правові, економічні та організаційні основи формування та реалізації інноваційної діяльності в Україні визначає Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. Його основна мета – це створення правової бази для забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках [3].

Зазначений Закон визначає два види пріоритетних напрямків інноваційної діяльності:

– стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності – формуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академій наук України на основі ґрунтовних прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій світового науково-технологічного розвитку, результатів реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки України, зіставлення їх із реальними потребами економіки України, можливостями та станом інноваційного потенціалу країни;

– середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня – формуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності в рамках стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності і подаються Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України на затвердження разом із стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності. Також Закон визначає, що середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності галузевого рівня розробляються відповідними центральними органами виконавчої влади в рамках стратегічних та загальнодержавних середньострокових пріоритетів інноваційного розвитку з урахуванням науково-технічного та технологічного розвитку галузі, її інноваційного потенціалу і затверджуються їх колеґіями терміном на три – п'ять років.

Визначаючи пріоритетні напрямки розвитку агропромислового виробництва, необхідно зазначити, що в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» визначено серед інших стратегічних пріоритетів напряму інноваційної діяльності в Україні на 2011–2021 роки визначено стратегічними технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу.

У пунктах 3 і 4 статті 5 зазначено, що середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного рівня та їх обґрунтування формуються центральним органом виконавчої влади у сфері науково-технічної та інновацій-

ної діяльності із залученням Національної академії наук України та національних галузевих академії наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів за результатами прогнозно-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності, прогнозів економічного та соціального розвитку України і спрямовані на забезпечення інноваційного розвитку міжгалузевого та міжрегіонального характеру.

Середньострокові пріоритетні напрями галузевого рівня формуються відповідними центральними органами виконавчої влади на основі стратегічних пріоритетних напрямів і середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу розвитку галузей економіки і спрямовані на вирішення питань забезпечення інноваційного розвитку окремих галузей економіки.

Таким чином, хоча даний Закон є загальним для всіх напрямів національного виробництва, але безумовно визнає, що аграрне виробництво також потребує значного науково-технічного оновлення.

Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. (в редакції від 02.10.2011 р.) дає визначення поняттям «інновація» та «інноваційна діяльність». Так, інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Інновації – це новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

О.М. Вінник визначає інноваційну діяльність як одну з економіко-правових форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу з метою досягнення певного соціально-економічного ефекту, в т.ч. випуску і

розповсюдження принципово нових видів техніки і технології, досягнення прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, здійснення якісних змін у стані продуктивних сил, поліпшення соціального й екологічного становища, випуску нових конкурентоздатних товарів, послуг та ін. [4].

Стимулювання конкуренції та обмеження монополії забезпечує поширення інновацій на загальноекономічному рівні. Нормативною базою сприяння конкуренції є антимонопольне законодавство, спрямоване на розвиток конкурентного виробництва в сфері підприємницької діяльності, обмеження діяльності підприємств-монополістів, створення передумов для демонополізації економіки, запобігання недобросовісній конкуренції серед виробників сільськогосподарської продукції.

У Законі України «Про інвестиційну діяльність» дається визначення інноваційної діяльності як засобу реалізації інвестицій. Зокрема, у ст.3 Закону вказано, що інноваційною діяльністю є сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності. В цьому ж Законі містяться загальні положення щодо здійснення інноваційної діяльності шляхом внесення інвестицій, так як об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, а так і в галузі агропромислового виробництва.

Отже, на підставі вище визначеного, можна зробити висновок, що держава визнає пріоритет і перспективи саме інноваційного розвитку як економіки в цілому, так і в агропромисловому комплексі безпосередньо. Проблема полягає в тому, що визначаючи актуальні питання інноваційного розвитку, та зазначаючи стратегічні та середньострокові напрями інноваційної діяльності, держава не забезпечує в повному обсязі реалізації прий-

ятих законів. Це стосується особливо питань фінансового забезпечення інноваційного розвитку виробників сільськогосподарської продукції. Так, в більшості нормативно-правових актів державна підтримка інноваційної діяльності в різних сферах економіки тільки декларується, тому суб'єкти аграрного виробництва реалізують усі інноваційні проекти за власні кошти.

Таким чином, необхідно зазначити, що для реалізації інноваційної політики держави необхідно здійснювати розробку і впровадження конкретних дій. Законодавці повинні прислуховуватись до пропозицій фахівців у сфері агропромислового виробництва, і розробляти реальні шляхи для впровадження інноваційних технологій, забезпечувати державну підтримку юридично і фінансово.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кучерява З. Правове забезпечення інноваційного розвитку в Україні / Зоряна Кучерява [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/13958>.
2. Перспективи інноваційного розвитку України (аналітична доповідь) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua>.
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»: від 08.09.2011 р., № 3715–VI.
4. Вінник О. М. Господарське право / О. М. Вінник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://znatoki.net/golovne-menu/200765-2-1-0-765.html>.

Єфремова І. І. Нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві / І. І. Єфремова // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 261–266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12eiivav.pdf>

Розглянуто стан чинного законодавства, яке прямо або опосередковано регулює питання інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі. Надано погляди науковців на стан втілення норм закону в діяльності агропромислового комплексу. Зазначено основні законодавчі та нормативно-правові акти, до яких можливо апелювати як до правового регулювання впровадження інновацій в агропромисловій сфері.

***

Єфремова И.И. Нормативно-правовое обеспечение инновационной деятельности в агропромышленном комплексе

Рассмотрено состояние действующего законодательства, которое прямо или косвенно регулирует вопросы инновационной деятельности в агропромышленном комплексе. Даны взгляды ученых на состояние реализации норм закона в деятельности агропромышленного комплекса. Отмечены основные законодательные и нормативно-правовые акты, к которым возможно апеллировать как к правовому регулированию внедрения инноваций в агропромышленной сфере.

***

Efremova I.I. Regulatory Support Innovation in Agriculture

The current state of legislation that directly or indirectly regulates the issues of innovation in agriculture discusses. It is also considered the views of scientists on the state of implementation of the norms of law in the agro-industrial complex. The author highlighted the key legislative and regulatory acts, which may appeal as to the legal regulation of innovation in the agricultural sector.